

**МЕТАФИЗИКА НА БОКЛУКА:
ОНТОЛОГИЧНОТО НАСИЛИЕ ВЪРХУ ОНОВА, КОЕТО ОТПАДА
СТОЯН СТАВРУ**

Институт по философия и социология, Българска академия на науките
stoyan.stavru@gmail.com

**THE METAPHYSICS OF TRASH:
ONTOLOGICAL VIOLENCE ON WHAT IS DISCARDED
STOYAN STAVRU**

Institute of Philosophy and Sociology, Bulgarian Academy of Sciences

Abstract

This article stems from Greg Kennedy's distinction between the notions of "waste" and "trash" within the framework of violence that modern civilization imposes on the unwanted and unrecognized materiality. The desire to make nothing visible of the waste we generate is regarded as part of a strategy to exert systemic violence against a significant portion of human materiality – that which we discard as embodied species (bodily objects), as producers (production waste), or as consumers (product remnants). How far can this specific form of violence extend, and what are its potential effects? These are the two most critical questions addressed in this article. The concept of „supertrash“ is introduced along with the possibility of inventing new models of ownership as part of the tasks of so-called proprietary ecology.

Keywords: waste, trash, violence, cleanliness, order, property, proprietary ecology

Нежеланите вещи и онтологичното насилие

Грег Кенеди прави връзка между все по-големите количества боклук, който човек произвежда, и онтологичното *насилие*, което той упражнява върху вещите: изхвърлянето означава „принуждаване на нещата да изчезнат“ (Kennedy, 2007: 51). Според него става въпрос именно за онтологично насилие, което е насочено срещу физичността на вещите, т.е. срещу тяхното съществуване в пространството и времето: „Това, което обикновено се разбира под насилие в ежедневието – онтично унищожение или нараняване на физическо същество – е предшествано от онтологично отрицание, което отрича физичността на физическото същество. Насилието отрича физичността на атакуваното същество. Това, което е най-очевидно при

Етически изследвания (ISSN 2534-8434), бр. 8, кн. 2/2023

човешки същества. Да упражняваш насилие над човек означава да отричаш, че човекът изпитва болка, страда, грижи се за съществуването си, че е смъртен“ (Kennedy, 2007: 118).[1]

Крайната рационализация на отпадъците (waste), водеща до превръщането им в боклук (trash), е инструмент за упражняване на подобно непряко насилие върху физичността на хората чрез налагането на една метафизика на изхвърлянето, която не му позволява да гние и да се разпада. Боклукът (trash) е общото наименование именно на вещи, върху които е упражнено онтологично насилие и които са изключени от човешки значимото пространство и време. Той е резултат от начина, по който функционира консуматорското общество: то се нуждае от предмети, които да унищожава, за да продължи да съществува: „Използването на предметите води до тяхното постепенно изчезване. Създадената стойност е много по-интензивна при насилствена загуба. Ето защо унищожението остава основната алтернатива на производството: потреблението е просто междинен етап между двете. Съществува дълбока тенденция потреблението да надминава себе си, да се трансформира в унищожение“ (Baudrillard, 1998: 49). Насилието, което се осъществява чрез акта на консумацията, се „концентрира върху изчезването на същества; след като се консумират, стоките за еднократна употреба трябва да изчезнат. Въпреки че техният материал остава, съзнателно му се отказва присъствие в рамките на контекстуализираното разкриване на смисления свят. Ние не искаме да виждаме боклука си. Отхвърляйки цялата отговорност за физическия вид на стоката, потребителят насилствено фалшифицира нейното съществуване.“ (Kennedy, 2007: 154).

Насилието е още една важна линия, по която може да се проследи разликата между отпадъците и боклука, включително и с оглед на начините за тяхното притежание. Грег Кенеди е категоричен в своите изводи: „За да разберем боклука (trash) и следователно тежкото положение на света на еднократната употреба, трябва да състрадателни. Първо, трябва да почувстваме насилието, на което са подложени всички същества под автократичното управление на технологиите. ... Когато можем да погледнем в огледалото на боклука и да видим не просто собствения си егоизъм и провал, но и възможност за изграждане и трансформация, само тогава можем ... да пристъпим към свят на същества, истински съизмерими към нашето смъртно съществуване“ (Kennedy, 2007: 185). Само тогава ще може да потърсим и наистина ефективни инструменти за справяне с вещите, които изхвърляме.

Понятието за отпадък (waste) предполага онтологична симпатия. Този израз не е използван от Грег Кенеди, но смятам, че добре отразява противостоещото между отпадъка и боклука, за който Кенеди е категоричен, че съществува в резултат на упражнено онтологично насилие. В този контекст „онтологичната симпатия“ при отпадъците се противопоставя на „онтологичното насилие“ при боклука. Става въпрос именно за симпатия, а не за емпатия [2], тъй

като за съществуването ѝ ключова е близостта между човека и вещите в тяхната физическа изложеност на времето. Именно крайността на човека ни помага да признаем физичността на вещите, която включва и съществуването им като отпадъци. Всяка вещь е свободна да „умре“. Отпадъкът е естествена фаза в „живота“ на вещта, който включва и възможността за остаряване, изхабяване, дерастеж.

Понятието за боклук предизвиква онтологично насилие. Грег Кенеди разглежда онтологичното насилие като императив, който отхвърля физичността на вещите и по този начин прикрива крайността на човешкото съществуване. Потребителят е способен на безкрайно консумиране. Чрез технологиите той е преодолял ограниченията (нуждите) на своето тяло и изцяло се е отдал на прищевките (желанията) на индустриалното въображение. Един безсмъртен потребител трябва да бъде обграден от „безсмъртни“ стоки. Всяка вещь е длъжна да се държи като „безсмъртна“ и да изчезна в момента, в който не служи за консумация. В този контекст боклукът е контролиран субститут на „смъртта“ на вещта. Боклукът не ѝ позволява да съществува след изчерпването на нейната полезност. В това се изразява и онтологичното насилие, което посочва Кенеди.

Таблица № 1.

ДУАЛИЗЪМ при притежанието	Отпадъци (waste)	Боклук (trash)
онтологично НАСИЛИЕ	НЕ (онтологична симпатия)	ДА (онтологично насилие)
	диспозитив	императив
	отпадъците: <i>признават</i> физичността на вещите, с което свидетелстват за крайността човешкото съществуване	боклукът: <i>отхвърля</i> физичността на вещите, с което се опитва да скрие крайността на човешкото съществуване
	всяка вещь е свободна да „умре“	всяка вещь е длъжна да се държи като „безсмъртна“
фокус	неизбежен дерастеж	непрекъснат растеж
	отпадъкът е естествена фаза в „живота“ на вещта	боклукът е контролиран субститут на „смъртта“ на вещта
СОБСТВЕННОСТ	пролонгирана	инстантна
	собствеността „продължава“ и след полезността	собствеността се изчерпва в момента на придобиване
	<i>ползването/ стопанисването</i> като грижа	<i>за/раз-владяването</i> като насилие

Ако собствеността при отпадъците е пролонгирана, т.е. грижата към тях изисква продължаване на *собствеността* и следполезността, то собствеността при боклука е инстантна, тя се изчерпва с момента на придобиване поради моменталното дезинтересиране на потребителя: „Това, което човек купува, има по-малко значение от самия акт на придобиване, тъй като присъщ на този акт е моментът на изхвърляне, който впоследствие позволява и дори подтиква към по-нататъшно придобиване. Пазаруването се превръща в спорт, при който боклукът се приема за трофей“ (Kennedy, 2007: 145). [3]

Грижата при отпадъците може да доведе до обогатяване на съдържанието на собствеността: към традиционните правомощия на собствеността (владение, ползване и разпореждане) се добавят специфични задължения (стопанисване), свързани с третирането на вещта по време и след изчерпване на нейната полезност.

Незаинтересоваността при боклука обратно води до редуциране на съдържанието на собствеността: определящо правомощие е завладяването като първоначално разпореждане, което замества владението и остава несвързано с ползването. Негов негатив е раз-владяването като акт на изхвърляне. Актът на раз-владяване се оказва в много по-голяма степен насилствен в сравнение с акта на завладяване. Ако завладяването е акт на интерес, т.е. на признаване на съществуването на определен предмет като такъв, който може да организира около себе си свят (Хайдегер), изхвърлянето на боклука е изцяло деструктивно действие. Раз-владяването води до изчезване на нещо, което е изгубило своето място и време в системата на рационално организираното потребление.

Става въпрос за насилие от онтологичен порядък, тъй като упражняването му води до отказ на съществуване. Отпадъкът е режим на третиране на материалното като не просто нежелано, а като недопустимо – точно толкова недопустимо, колкото и всякакъв намек за смъртта в утопията на безкрайното консумиране.

Свърхбоклук

Едно от технологичните решения, които се предлагат за решаване на въпроса с повишаващите се количества *парникови газове* в околната среда, които водят до нежелани промени в климата, е извличането на въглероден диоксид от атмосферата. Статия, касаеща този въпрос, има следното подзаглавие: „Светът не може да спре изхвърлянето на CO₂ в атмосферата, но може да започне да го изтегля от там и неутрализира“ (Станчев, 2023). Според автора на статията ограничаването на изхвърлянето на CO₂ не може да се случи „и то не защото не знаем как, а защото просто не можем да си го позволим“, не може „буквално да спрем икономиката – производство, транспорта, енергетиката и всеки друг отрасъл, свързан с отделянето на

въглероден диоксид“. Възможното решение е неутрализиране на ефекта от изпускане на въглероден диоксид чрез технологии за неговото улавяне, използване и съхранение (CCS технологии или Carbon capture and storage). Обещанието на тези технологии е, че може да бъдат постигнати отрицателни нетни емисии, при които в рамките на съответната година уловеният въглероден диоксид надвишава отделения в атмосферата. Посочват се два възможни подхода: а) улавяне на въглеродния диоксид преди да е достигнал до атмосферата чрез планираното му събиране като страничен продукт от промишлените процеси и б) изтеглянето директно от атмосферата на вече отделения в нея въглероден диоксид. И в двата случая уловеният CO₂ се съхранява в компресиран вид, като се транспортира и инжектирането на CO₂ в геоложки формации (резервоари), като например стари нефтени и газови находища, неизчерпаеми въглищни пластове и дълбоки солници, където се смята, че може да се съхранява безопасно в продължение на повече от 1000 години. Производителите, които искат да са въглеродно неутрални, могат да използват и заплащат подобна услуга по „хващане“ на CO₂, срещу което да получават сертификати за неутрализирано количество въглероден диоксид. Тези сертификати могат да имат не само репутационна стойност, но и да бъдат задължителен компонент от осъществяването на съответната производствена дейност. Уловеният CO₂ може да бъде използван като суровина чрез влагането му в продукти като полимери, строителни материали, химикали и синтетични горива.

Описаната технология по същността си представлява събиране на въглеродния диоксид като отпадък, който лесно може да бъде третиран и съхраняван като боклук. Тя решава проблема с промените в климата като го редуцира до проблем на управлението на един съзнателно създаден остатък: дестилиран, чист CO₂, извлечен от средата, в която се осъществяват производството и консумацията. Извличането всъщност е техника по вкарване на ред: проблемът с климата е проблем, изискващ парниковите газове да бъдат поставени на не-мястото им, т.е. в естествени или в изкуствено създадени или адаптирани за целта геологични резервоари. Посланието е ясно: за нормализиране на климата е достатъчно да почистим. Извличането и съхраняването на въглероден диоксид е работа по производство на боклук (именно на боклук, а не на отпадък), която може да бъде високо заплатена – било то от фирмите, които изграждат образа си на екологично отговорни, или пък от публичноправни субекти, които провеждат наложили се обществено значими политики. Резултатът от тази публично организирана „спасителна“ изкуствена фотосинтеза е създаването на нов тип бунища: още по-„чисти“ от пластмасата и от ядрените отпадъци: извлеченият CO₂ дори не е комплексна вещ, а еднородна смес от повтарящи се еднотипни молекули. Изправени сме пред боклук, произвеждан като монокултура, пред боклук симулакрум, който никога сам по себе си не е бил полезна вещ, а е

произведен, за да направи възможно продължаващото производство и потребление. Улавянето на CO₂ е директно произвеждане на боклук и то като спасителна мярка: като мярка за спасение на света чрез регулиране на климата на Земята.

Надеждата, която се подхранва от тази технология, е във възможността да създадем и съхраняваме единствен по рода си боклук, който е равнозначен на химическо вещество („чист“ CO₂), като по този начин – чрез производството на боклук, спасим онези условия на Земята, които ни позволяват да продължим живота си непроменен. Управление на климата става чрез производство на боклук, който, макар и да е годен да бъде оползотворен, оползотворяването му може да доведе до реактивиране на разрешения с производството му проблем, т.е. може да доведе до връщане на CO₂ в атмосферата, което да заличи постигнатия неутрализиращ ефект. Този боклук е полезен именно в своята неоползотвореност, като абсолютен негатив, неприкосновен остатък на пан-полезността, превърнала се в доминиращ наратив на света, в който живеем. Ако все пак бъде намерен начин за оползотворяването на този неутрализиращ изхвърлените отпадъци боклук, той трябва да остане затворен във вещи, които няма да отдадат своя CO₂ в атмосферата. Тези вещи ще са своеобразни микродепа за оползотворено съхранение на въглероден диоксид, чиято основна (субстанциална) полезност е свързана с полезното блокиране на CO₂. Едва втората (функционална) полза е тази, която дава конкретното предназначение на вещта, направена от CO₂. Подобно „обратно“ производство от първично създаден боклук към вторично полезна вещь, обръща начина, по който се мисли производството: първо се създава „чист“, еднороден, хомогенен боклук, който впоследствие се рационализира допълнително чрез производството **на** вторични по предназначението си стоки. Вместо „стока-боклук“, посоката на производствения вектор се обръща на „боклук-стока“.

Ако посочената техника бъде възприета и успешно имплементирана нашите общества ще могат да бъдат наречени „общество след боклука“: общества, в които боклукът няма да бъде това, което е бил преди това. Акцентът на новите индустрии не е производството на стоки, а производството на високо специализиран боклук с неутрализиращ ефект. Залогът на това производство е публичен, тъй като целта е да се регулира най-важния публичен ресурс: климата. Постигната е неочаквана интернализация на вредните ефекти за климата чрез създаване на публично значим сектор по производство на CO₂ като свръхбоклук (supertrash). Свръхбоклукът е публично значим неутрализатор на вредните външни ефекти от производството и консумирането на стоки. Той може да бъде свързан с въвеждането на нови регулации, касаещи притежаването (съхранението) на извлечения въглероден диоксид с оглед осигуряване на трайност и устойчивост на целения с това неутрализиращ ефект.

Таблица № 2.

ТЕХНОЛОГИЗАЦИЯ		
на остатъка		
отпадък →	боклук →	сврѣхбоклук
хетерогенен, сложен, неподреден остатък, който се разлага и чиято видимост напомня на човека за неговата смъртност, компрометираща обещанието за вечната консумация	хомогенен, рационализиран и подреден остатък, който се изхвърля и чието скриване е важна част от неговото управление, за да се поддържа комерсиалната и политическа илюзия за вечен ред	чист, дестилиран и химически еднороден остатък, който се произвежда целенасочено и чието създаване е част от поддържането на средата за продължаване на производството и консумацията
ПОЛИТИКИ		
частен въпрос	публично-частен въпрос	публичен въпрос
отпадъкът е напълно приватизиран	боклукът става публично значим проблем едва от момента на изхвърлянето му	сврѣхбоклукът е публично значим неутрализатор на вредните външни ефекти от производството и консумирането на стоки
регулациите не се намесват в притежанието на отпадъка	изхвърлянето на боклука е уредено като акт на отказ от притежание	производството на сврѣхбоклук е свързано със специфични регулации за притежаването (съхраняването) му

Друг боклук, който може да бъде определен като сврѣхбоклук е *интелигентният боклук*. Развитието на изкуствения интелект дава своите обещания и в областта на управлението на отпадъците. Най-очевидната възможна полза от включването на изкуствения интелект в управлението на отпадъците е свързана с възможността за тяхното идентифициране, класифициране и подреждане с оглед на въведените схеми за третирането им. По-интересен с оглед целите на настоящото изследване е онзи интелигентен остатък, който „знае“, че е такъв, „знае“ (не)мястото си и може сам да заеме това свое (не)място, т.е. може сам да се изхвърли. Именно тази интелигентност го превръща в боклук: той излиза от естествения кръговрат на веществата и става част от едно контролирано производство на остатъци, чието въздействие върху потреблението трябва да бъде регулирано и смекчено. Концепцията за интелигентния боклук в най-голяма степен отговаря на превърналите се в производствен стандарт практики за планирано остаряване и за посочване на краен срок на годност, като се вписва и в парадигмата на еднократната употреба и броенето на ползванията.

Умен е онзи боклук, който е достатъчно разумен сам да се обяви за такъв, когато производството изисква това, и да се скрие от погледа на полезния свят, за да освободи място за

последваща консумация. Той се само-заклучва като остатък, като по този начин изключва собственика от участие във вземането на решението за освобождаване. Изхвърлянето при интелигентния боклук е автоматизъм, постпроизводствен рефлекс в името на револвиращото потребление. Отпадъкът е превзет отвътре, лишен е от свободата си да гние и да се разлага, като в някои случаи тази свобода е генетично модифицирана (например при хартията, обявена за рециклируема) или дори практически премахната (например при продуктите от пластмаса). Смъртта е прогонена от траещата интелигентност на вещта, осигуряваща превръщането ѝ без остатък в свръхбоклук. Интелигентният боклук показва и един от екстремумите по оста „бърз-бавен“ боклук. Интелигентният боклук е „бърз“ боклук, силно ликвиден боклук, който се изхвърля без никакво забавяне и колебание, моментално. Изхвърлянето е получило своята технологична автономност, изключвайки волята на собственика.

Интелигентният суперотпадък поражда притежанието, като вражда изхвърлянето в самата времева екзистенция на вещта, експортирайки го от съдържанието на собствеността. Собственикът вече е лишен от решението за изхвърляне, което е взето преди придобиването, още с производството на вещта. Чистият CO₂ супербоклук трансцендира собствеността и създава предпоставки за една вторична, „съхраняваща“ собственост, при която първичен е боклукът, който осигурява място за настъпването на външните ефекти на икономиката, произвеждаща стоки с въглероден отпечатък. В този случай се касае за притежание на сянката на икономиката на растежа, за притежание на продукт от контрапроизводството, чрез което се осигурява контролирано поддържане на баланса, необходим за продължаване на нарастващото производство и потребление. Чистият (CO₂) свръхбоклук е контрамярка на моментната стока, а притежанието му се стреми към замразяване във времето на онова, което е останало след полезността на инстантно притежаваното.

Таблица № 3.

СВРЪХБОКЛУК	
„чист“ (CO₂)	„интелигентен“
и в двата случая става въпрос за целенасочено произведен свръхбоклук	
качествен	бърз
неутрализира: негативния ефект от свръхпроизводството и	автоматизира:

свръхконсумацията, които водят до неблагоприятни промени в климата	акта на освобождаване, като постига своеобразно изхвърляне на вещта „на място“
притежание	
придобиване	загуба
извличането и съхраняването на въглеродния диоксид предполага организиране на притежанието му	саморазпознаването и автоматичното „изхвърляне“ на планирания още при производството боклук прекъсва притежанието

Желанието на човека да създаде съвършен ред при непрекъснат растеж води до все ескалираща **нетърпимост** към онова, което отпада. Въпреки засилващото се внимание към практики, свързани с компостиране на хранителни отпадъци и рециклиране на остатъците от използваните вещи, наложилният идеал за чистота е по-скоро травматичен за онази част от материалното, която не отговаря на желанията на човека като потребител. Използването на технологиите за производството на свръхбоклук като част от производството, захранващо непрекъснатия растеж, се основава на една специфична форма на онтологично насилие, което следва да бъде разпознавано и управлявано. Човекът е подреждащо същество. Той подрежда не само това, което желае да притежава, но и това, от което иска да се освободи. Освобождаването от отпадъците обаче следва да се осъществява с грижа към динамиката на материалния свят. Рециклирането е само една бледа имитация на кръговрата на материята, а компостирането – моментен проблясък на кръговостта, която доминира в живота, включващ не само цъфтеж, но и фаза на разпад и гниене. Насилието, упражнявано чрез производството на боклук и свръхбоклук, може да бъде регулирано чрез въвеждането на нови и модифицирани модели на притежание, които да бъдат адаптирани към естеството и мястото на отпадъците в реда. Това е и една от задачите на проприетарната екология (Ставру, 2021). [4]

БЕЛЕЖКИ

[1] Онтологичното насилие е определено и като „екзистенциален модус на насилие, което отрича съществуването на съществуващото“ (Kennedy, 2007: 123).

[2] За значението на емпатията при изграждането на екологичната интелигентност вж. Голман, 2012: 46.

[3] Вж. също Липовецки, 2008: 53, където е посочено, че „шопингът позволява да се запълни една празнота, да се намали неразположението, на което сме станали жертви“. Мотото на шопинг терапията е „страдам, следователно купувам“.

[4] За способността на „добре структурираната“ собственост да се справя успешно с екологически предизвикателства, както и за необходимостта от реформа във вещното право, за да се активира тази способност, вж. също Freyfogle, 2017: 205 – 206. Фрийфогъл настоява за една „алтернативна, чувствителна към общността визия за собственост“, която запазва своя частноправен характер.

ЛИТЕРАТУРА

Голман, Д. (2012). *Екологичната интелигентност. Всичко може да се промени, стига да знаем скритите последици от онова, което купуваме*. С., Изд-во „Изток-Запад“.

Липовецки, Ж. (2008). *Парадоксалното щастие. Опит върху обществото на хиперконсумиране*. С., Рива.

Ставру, Ст. (2021). *Морални измерения на собствеността в екологически контекст (Към обособяването на една „проприетарна“ екология)*. С. Изд-во на БАН „Проф. Марин Дринов“.

Станчев, Ив. (2023) Да хванеш въглеродния диоксид. – *Зелен капитал*, 12.07.2023, достъпно на https://www.capital.bg/zelen-kapital/2023/07/12/4494139_da_hvanesh_vuglerodniia_dioksid.

Baudrillard, J. (1998). *The Consumer Society: Myths and Structures*. London: SAGE Publications, 1998, p. 49.

Freyfogle, E. (2017). *Our Oldest Task. Making Sense of Our Place in Nature*. Chicago and London: The University of Chicago Press.

Kennedy, G. (2007). *An Ontology of Trash. The Disposable and Its Problematic Nature*. New York: State University of New York Press.